

Humanitarna industrija

Romana Pozniak

Premda se **humanitarizam** često povezuje s individualnim dobrotvornim radom, još je u 19. stoljeću započelo pomagačko organiziranje i udruživanje, osnivanje dobrotvornih društava i filantropskih zaklada, pri čemu se kao najznačajniji događaj u povijesti razvoja humanitarnoga polja izdvaja osnivanje Međunarodnoga Crvenoga križa 1863. godine (Barnett 2011; Taithe 2015). U kontekstu osnivanja Ujedinjenih naroda i stvaranja pravno-normativnog okvira ljudskih prava i humanitarizma sredinom 20. stoljeća, došlo je do širenja profesionalizacije humanitarnoga rada.

Zajedno s tendencijom zapadnih država da interveniraju u ratnim i poslijeratnim okruženjima, atmosfera širenja liberalizma nakon hladnoga rata potaknula je tzv. industriju pomoći i njezin rast u smislu geografske rasprostranjenosti, broja uključenih organizacija i agencija te mogućnosti financiranja (Duffield 2012: 476). Humanitarni sektor, koji se primarno bavio radom u kriznim situacijama, tad je proširio svoje područje djelovanja na socioekonomski razvoj, demokratizaciju, pa čak i izgradnju novih država (Barnett 2005 i 2011).

Povećano financiranje, proliferacija rada humanitarnih organizacija, projektifikacija humanitarizma i sve stroži donatorski uvjeti vezani uz prijavu i provedbu projekata samo su neki u nizu aspekata „transformacije humanitarizma“ 1990-ih godina (Barnett 2005). Zbog značajnoga porasta broja organizacija, specifikacije rada novih i postojećih organizacija, kao i razvoja čitave mreže državnih i međudržavnih te profitnih i neprofitnih aktera na različite načine uključenih u organizaciju humanitarne skrbi, u znanstvenoj literaturi počinje se od 2000-ih govoriti o humanitarnoj industriji, odnosno o biznisu (Duffield 2012; Weiss 2013). Thomas Haskell još je u ranijoj fazi razvoja ovoga sektora upozorio na isprepletenost humanitarizma i kapitalizma (1985). Na važnost odnosa između ta dva djelovanja u društvu upućuje i pojam „kapitalizam katastrofe“, a koji se odnosi na problem instrumentalizacije krizne situacije, pri čemu dolazi do promicanja privatnih interesa i do uspona transnacionalne kapitalističke klase koja ostvaruje korist od tuđeg stradanja (Schuller 2008: 20-21).

Birokratizacija i standardizacija, kao dio neoliberalnog režima rada, izazvali su nadmetanje među organizacijama koje se bave humanitarnom pomoći. Uz nastojanje da osmisle atraktivne projekte kojima će privući donatore, organizacije su se počele fokusirati na tehnokratska rješenja u upravljanju kriznim situacijama, inače svojstvena poslovnom sektoru. Marketizacija procesa donošenja javnih politika, smatra Paolo Cuttitta, proizlazi iz „tendencije političkih aktera da zamagle politički karakter tih politika i njihovo donošenje predstave kao neutralan, nužan i neosporiv proces“ (2018: 634). Time se povezuju marketizacija i depolitizacija javnih politika, a ista logika primjenjiva je i u području humanitarizma gdje su imperativ tehnokratskog načina rješavanja problema i komodifikacija humanitarne pomoći doprinijeli zakrivljanju političkih ciljeva donatora. To je, nasuprot pretpostavljenoj politizaciji, doprinijelo depolitizaciji humanitarnoga sektora, čime se podcrtava činjenica da je humanitarizam ambivalentno područje djelovanja (v. npr. Pozniak 2019).

Dio humanitarne industrije moguće je promatrati i kao segment šire shvaćene **migracijske industrije**. U literaturi dobro poznat i empirijski i teorijski razrađen savez između humanitarnih i sigurnosnih politika posebno je naglašen upravo u odnosu između humanitarne i migracijske industrije (v. npr. De Lauri 2018; Pallister-Wilkins 2015 i 2017; Walters 2011). Na primjer, taj odnos manifestira se, s jedne strane, u nacionalnim i međunarodnim ulaganjima u tehnologiju zaštite graničnih režima i, s druge strane, u neutralnom stavu mnogih humanitarnih organizacija po pitanju restriktivnih migracijskih politika, kao i u njihovoj posrednoj involviranosti u donošenje onih istih politika od kojih migranti traže zaštitu i pomoć.

Prema podacima, primjerice, iz 2017. godine, u humanitarnoj industriji bilo je zaposleno oko 570 000 ljudi, što je više od stopostotnog povećanja usporedimo li to s podacima iz 2010. kad je u humanitarnom sektoru radilo oko 210 000 djelatnika (Walker et al. 2010). Premda u velikom broju zapošljava i lokalne stanovnike, humanitarni sektor popularna je međunarodna profesija za visoko obrazovanu zapadnu elitu. Radi se, upozorava Antonio De Lauri, o izraženom migracijskom kretanju potaknutom ekonomskim faktorima iz smjera zemalja donatorica, odnosno s Globalnoga sjevera prema Globalnom jugu (2016: 5). Dok se mediji uglavnom fokusiraju na migracije s Globalnoga juga prema Globalnom sjeveru, i pritom stvaraju sliku o invaziji siromašnih i opasnih stanovnika, o mobilnosti humanitaraca ne govori se mnogo, kao ni o njenim posljedicama među koje De Lauri ubraja „stvaranje paralelnih ekonomskih sistema, rast cijena primarnih dobara“ i produbljanje jaza između onih koji se bave ovom profesijom i onih koji su iz nje isključeni (2016: 6). Osim toga, industrija humanitarizma potiče prekarizaciju rada i, usprkos dobro plaćenim pozicijama, najčešće nudi kratkotrajne i/ili konzultantske ugovore, što je popraćeno visokom stopom promjene zaposlenika i suradnika (Roth 2015: 47).

Humanitarni sektor posljednjih je godina zabilježio značajan porast financiranja. Na primjer, organizacija Liječnici bez granica učestvovala je svoj godišnji budžet s oko 421 milijuna 2004. na 1,6 milijardi eura 2019. godine. Financijski rast humanitarne industrije vidljiv je i iz podatka da je 2018. pomoć dodijeljena Jemenu (5 milijardi \$) bila veća nego ukupna svjetska pomoć 1995. godine (4,6 milijardi \$) ili, pak iz, informacije da je budžet organizacije World Food Programme, koji je 1997. iznosio 1,2 milijarde dolara, porastao čak sedam puta do 2019. godine.

Iako se pojam humanitarne industrije koristio prvenstveno u kritičkim tumačenjima visoko pozicioniranih organizacija i međunarodnih humanitarnih intervencija, moguće ga je koristiti i u lokalnim kontekstima, pa i u radu manjih ili lokalnih organizacija. Na primjer, izbjeglički kamp otvoren u **Slavonskom Brodu** 2015. godine u razdoblju **koridora** zaposlio je djelatnike iz lokalnoga okruženja, a pojedine domaće i međunarodne organizacije proširile su svoje područje djelovanja, dobile nove projekte, sredstva i zaposlenike. Nekadašnji voditelj Isusovačke službe za izbjeglice (JRS) Tvrtko Barun izjavio je da je JRS od 2014. do 2020. godine narastao s dvoje zaposlenih u Hrvatskoj na 45 zaposlenih u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i Kosovu. Radna mjesta otvorila su se i u drugim nevladinim organizacijama, pa i onima koje su isprva djelovale kao neovisne građanske inicijative.

NVO-izacija, odnosno pretvaranje lokalnih humanitarnih inicijativa u nevladine organizacije ne treba čuditi s obzirom da su zbog zakonskog okvira one na neki način prisiljene formalizirati svoje djelovanje kako bi mogle skupljati i dijeliti humanitarnu pomoć. O tom i sličnim fenomenima pisalo se i u kontekstu razvoja civilnoga sektora u poslijeratnom i postsocijalističkom okruženju 1990-ih i ranih 2000-ih (v. npr. Bagić 2006; Baker 2014; Stubbs 2001 i 2012). Kako bi dobile financijska i druga sredstva koja osiguravaju plaće djelatnika, naknadu za hranu i prijevoz volontera, prikupljanje humanitarne pomoći i općenito rad na zaštiti ljudskih prava, nevladine organizacije moraju funkcionirati u skladu s trendovima i politikama donatora i neprofitnoga tržišta. Nastupajući kao zamjena ruiniranim javnim uslugama i promoviranjem volonterstva, humanitarne organizacije podliježu neoliberalnim trendovima i imperativima kao što su individualizacija i deinstitutionalizacija skrbi ili samoodgovornosti i samopoduzetništva (v. Bröckling 2015; Gorz 2015; Muehlebach 2012; Sandri 2018). Međutim, ono što razlikuje lokalne organizacije od etabliranih humanitarnih agencija je način na koji prakticiraju i artikuliraju princip rada podijeljen između humanitarnih poslova (koji se smatraju apolitičnima) i poslova koji imaju politički predznak i na kojima su aktivistički angažirane, nastojeći se **solidarizirati** s ljudima u pokretu. Dakle, iako djeluju u okvirima humanitarne industrije, to nužno ne poništava politički angažiranu poziciju pojedinih lokalnih organizacija pa tako mogu i često surađuju s donatorima koji podupiru rad na distribuciji humanitarne pomoći, ali se i zagovarački angažiraju protiv, recimo, **pušbekova**. Taj položaj omogućuje njihovim članovima, volonterima i radnicima da „repolitiziraju“ (Cuttitta 2018, Sinatti 2019) humanitarizam, odnosno, da u procesu pružanja pomoći izbjegnu (potpuno) podlijevanje tehnokratskoj naravi humanitarnoga biznisa i da pomagačkom radu pristupe iz političke, a ne samo iz humanitarne perspektive. U konačnici, zbog toga humanitarnu industriju možemo shvatiti kao mrežu različitih odnosa, pozicija, praksi i aktera (privatnih donatora, nevladinih i međuvladinih organizacija, država, malih i velikih firmi, korporacija, zaklada, pa čak i neformalnih udruženja) koja izravno ili neizravno uključuje ljude različitih iskustvenih, političkih i profesionalnih pozicija.

30. 10. 2022.

Literatura

Barnett, Michael. 2005. "Humanitarianism Transformed." *Perspectives on Politics* 3/4: 723-740.

Barnett, Michael. 2011. *Empire of Humanity. A History of Humanitarianism*. Ithaca i London: Cornell University Press.

Bagić, Aida. 2006. "Talking about Donors. Women's Organizing in Post-Yugoslav Countries". U *Ethnographies of Aid. Exploring Development Texts and Encounters*. Jeremy Gould i Henrik Secher Marcussen, ur. New York: New York University Press, 199-226.

Baker, Catherine. 2014. "The Local Workforce of International Intervention in the Yugoslav Successor States. 'Precariat' or 'Projectariat'? Towards an Agenda for Future Research". *International Peacekeeping* 21/1: 91-106.

Bröckling, Ulrich. 2016. *The Entrepreneurial Self. Fabricating a New Type of Subject*. London etc.: Sage.

Cuttitta, Paolo. 2018. „Repoliticization Through Search and Rescue? Humanitarian NGOs and Migration Management in the Central Mediterranean“. *Geopolitics* 23/3: 632-660.

De Lauri, Antonio. 2016. „Introduction“. U *The Politics of Humanitarianism. Power, Ideology and aid*. Antonio De Lauri, ur. London i New York: I. B. Tauris, 1-16.

De Lauri, Antonio. 2018. „Humanitarian Borders. The Merging of Rescue with Security and Control“. *CMI Brief* 11.

Duffield, Mark. 2012. "Challenging Environments. Danger, Resilience and the Aid Industry". *Security Dialogue*

43/5: 475-492.

Gorz, André. 2015. *Nematerijalni rad. Spoznaja, vrijednost i kapital*. Zagreb: Tim Press. Preveo Rade Kalanj.

Haskell, Thomas. 1985. „Capitalism and the Origins of the Humanitarian Sensibility. Part 1“. *The American Historical Review* 90/2: 339-361.

Muehlebach, Andrea. 2012. *The Moral Neoliberal. Welfare and Citizenship in Italy*. Chicago i London: The University of Chicago Press.

Pallister-Wilkins, Polly. 2015. „The Humanitarian Politics of European Border Policing. Frontex and Border Police in Evros“. *International Political Sociology* 9/1: 53-69.

Pallister-Wilkins, Polly. 2017. „Humanitarian Rescue/Sovereign Capture and the Policing of Possible Responses to Violent Borders“. *Glob Policy* 8: 19-24.

Pozniak, Romana. 2019. „Pomoć ili biznis? Transformacija humanitarnog rada u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. *Studia Ethnologica Croatica* 31/1: 49-66.

Roth, Silke. 2015. *The Paradoxes of Aid Work. Passionate Professionals*. London i New York: Routledge.

Sandri, Elisa. 2018. “‘Volunteer Humanitarianism’. Volunteers and Humanitarian Aid in the Jungle Refugee Camp of Calais“. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44/1: 65-80.

Sinatti, Giulia. 2019. „Humanitarianism as Politics. Civil Support Initiatives for Migrants in Milan’s Hub“. *Social Inclusion* 7/2: 139-148.

Stubbs, Paul. 2001. “New Times? Towards a Political Economy of ‘Civil Society’ in Contemporary Croatia“. *Narodna umjetnost* 38/1: 89-103.

Stubbs, Paul. 2012. „Networks, Organizations, Movements. Narratives and Shapes of Three Waves of Activism in Croatia“. *Polemos* 15/2: 11-32.

Schuller, Mark. 2008. “Deconstructing the Disaster after the Disaster. Conceptualizing Disaster Capitalism“. U *Capitalizing on Catastrophe Neoliberal Strategies in Disaster Reconstruction*. Nandini Gunewardena i Mark Schuller, ur. Lanham etc.: Altamira Press, 17-27.

Taithe, Bertrand. 2015. „Humanitarian History?“ U *Routledge Companion to Humanitarian Action*. Roger Mac Ginty i Jenny H. Peterson, ur. London i New York: Routledge, 62-73.

Walker, Peter, Karen Hein, Catherine Russ, Greg Bertleff, Dan Casperzs. 2010. „A Blueprint for Professionalizing Humanitarian Assistance“. *Health Affairs* 29/12: 2223-2230.

Walters, William. 2011. „Foucault and Frontiers: Notes on the Birth of the Humanitarian Border“. U *Governmentality. Current Issues and Future Challenges*. Ulrich Bröckling, Susanne Krasmann i Thomas Lemke, ur. New York i London: Routledge, 138-164.

Weiss, Thomas G. 2013. *Humanitarian Business*. Cambridge: Polity Press.